գոյութիւնից և չէ սիրում ոչ աջակողմեան և ոչ ձախակողմեան յեղափոխականներին: Երկիրը խաղաղ և մտածված առաջադիմութիւն է ցանկանում: Կառավարութիւնը շարունակարար երկաթուղիներ կը կառուցանէ և յոյս ունէ, որ այդ աշխատանքները 1890 թուականին կը վերջանան: Ֆրէյսինէ բողոքեց այն մեղադրանքի դէմ, իբր թէ կառավարութիւնը կրօնի թշնամի է: «Կրօնին ոչ ոք չէ սպառնում, ընդհակառակը հարկաւոր դէպքում կառավարութիւնը իր պաշտպանութեան տակ կառնի կրօնը»: Վերջը Ֆրէյսինէ աւելացրեց, որ Ֆրանսիան դուրս է եկել առանձնացած դրութենից և նորից բռնել է իր տեղը ընդհանուր քաղաքականութեան մէջ: Այնուամենայնիւ կառավարութիւնը չի հետևի պատահական քաղաքականութեանը: Երկիրը խաղաղութիւն է ցանկանում և կառավարութիւնը նրա պահպանելու համար իր բոլոր միջոցները գործ կը դնի:

Բացի այդ Ֆրէյսինէին մի քանի հարցեր են առաջարկել Դամբրևտայի ձայնի պատճառով և նա հանգամանօրէն պատասխաններ է տուել:

ԱՒՍՏՐՕ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ

«Голосъ» լրագրի № 222-ի մէջ կարդում ենք հետևեալ թղթակցութիւնը Վիէննայից:

Վիէննա այժմ տօնում է կայսրի ծննդեան օրը, որ օգոստոսի 18-ին 50 տարեկան դարձաւ: Բազմաթիւ տներ և պատուհաններ զարդարված են դրօշակներով, ծաղիկներով և այլն: Օգոստոսի 22-ին Պրատերի մէջ ազգային տօն կը կատարվի ի պատիւ Ֆրանց-Յովսէփ կայսրի ծննդեան: Լրագիրները լի են յօդուածներով այդ տօնի նշանակութեան մասին: Նրանք բոլորն էլ, ինչ կուսակցութեան էլ պատկանէին, հասնում են այն եզրակացութեան, որ սահմանադրական Աւստրիան ամենալաւ ապացոյց է այն ճշմարտութեան, թէ ինչպիսի մեծ նշանակութիւն ունեն ազատ հիմնարկութիւնները իւրաքանչիւր երկրի համար: Լրագիրները հիշում են Ֆրանց-Յովսէփի 32 ամեայ թագաւորութեան ժամանակ պատահած անցքերը և համեմատում են երկրի այժմեան դրութիւնը առաջուանի հետ:

Աւստրիայի համար անցաւ Մետերնիխի փայլուն ժամանակը, որի անունը յաւիտեան անջնջելի կը մնայ բռնաւորների պատմութեան մէջ: Այն ժամանակ ժողովուրդը հեռացրած էր հասարակական կեանքին մասնակցելուց և խեղդվում էր ծառայողների կամայականութեան լծի տակ: Օրէնսդրութիւնը անընդունակ և բթամիտ աստիճանաւորների ձեռքին էր: Դատաստանավարութիւնը խորին լռութեան խաւարով էր ծածկված և ոչ մի տեղ արդարադատութիւն չէր կարելի գտնել: Ուսումնարանների և եկեղեցու վիճակը կառավարում էին սև ժանդարմները (հոգևորականները), որոնք իրանց իշխանութեան բոլոր ուժերը գործ էին դնում, որպէս զի կարողանան ժողովուրդը աղէտ պահել, և նրան որքան կարելի է շատ հոգևոր թմրեցուցիչ թոյն էին տալիս, որպէս զի ժողովուրդը յաւիտենական քնի մէջ մնար: Կուրօրէն հնազանդվել և դատողութիւն չը տալ՝ ահա էր սև զօրաբաժնի նշանաբանը: Վայ այն ուսուցչին, որ համարձակվում էր ծանօթացնել ժողովրդին գիտակցական կեանքի հետ: Նա իսկոյն կասկածանքի տակ էր ընկնում, անբարեմիտ էր համարվում և նրա հետ վարվում էին օրէնքի համեմատ: Վարչութիւնը համապատասխան էր այն ժամանակվայ կառավարչական եղանակին. վարչութիւնների գլխաւորները մեռած մարդիկ էին, կենդանի մեքենաներ, որոնք իրանց իշխանութիւնը 'ի չարն էին գործածում և բռնաբարում էին իւրաքանչիւր անձնաւորութեան անձնական ազատութիւնը: Ամենքին յայտնի է այն ժամանակվայ մամուլի դրութիւնը: Լրագիրները և ամսագիրները ոչ թէ հասարակական կարծիքներ, այլ ցենզուրական մասնաժողովների կամքն էին արտայայտում: Այն հեղինակները, որոնք չէին կամենում թանաք և գրիչ փչացնել թատրօնական րեցենզիաներ կազմելով և կուլիսի ետևի գաղտնիքները նկարելով, ստիպված էին իւրաքանչիւր նախադասութիւն կազմելու ժամանակ գլուխ կոտրել. «արդեօք այս միտքը դո՞ւր կը գայ պարոն ցենզօրին, արդեօք սրա մէջ նա պետութեան համար մի վնասակար բան չի՞ գտնի, արդեօք նա չի ծածկի սրան իր քնքոյշ թանաքով և սրա պատճառով արդեօք ինձ չէ՞ սպառնում հիւրընկալ բանտը:» Իսկ եթէ Բեօրնէի կամ Հէյնէի նման մի քաջ հեղինակին հարուստ արևելեան երևակայութեան և բուռն տաղանդական հնարների օգնութեամբ աջողվում էր մոլորեցնել մի որ և է բթամիտ ցենզօրին և գրել այնպիսի յօդուած, որի տողերից զարգացած հասկացողութիւն ունեցող ընթերցողը կարող էր այն բանի հոտն առնել, ինչ որ հեղինակն էր կամենում տալ, այդպիսի աջողութիւնը գրական մեծ յաղթութիւն էր համարվում և այդ յաղթութեան պատճառով ծածուկ խօսում էին. «յօդուածը աջողութեամբ և հնարագիտութեամբ է գրված, այնուամենայնիւ համարձակ հեղինակը վաղ թէ ուշ կը բռնվի և նրա հեղինակութեան օրերը հաշուած են:»

Ընդհանրապէս այս էր աւստրիական կայսրութեան դրութիւնը մինչև 1848 թուականը, այսինքն մինչև այժմեան կայսրի գահ բարձրանալը: Բացարձակ և ուղղակի ազատ խօսքը ճնշված էր, օրինաւոր մամուլի մէջ ոչ մի տող չէր կարելի գտնել, որ ընդդէմ լինէր այն ժամանակվայ պետական կազմակերպութեանը, բայց մի և նոյն ժամանակ գաղտնի մամուլը գոյութիւն ունէր և գաղտնի հրատարակութիւնները ամենածաղկեալ դրութեան մէջ էին: Արգելված պտուղը միշտ առանձին համ ունի և այդ պատճառով սրճատուններում, գարեջրատուններում, գինետներում և գործարանների մէջ, մինչև անգամ ամայի խաղաղ օջախի մօտ կարդացվում էին արգելված և յեղափոխական լրագիրներ և գրքեր, որոնք քարոզում էին զինաւորված ապստամբութիւն գոյութիւն ունեցող կազմակերպութեան դէմ: Յեղափոխական քարոզները ժողովրդի համար օրէնք դարձան, որովհետև ժողովուրդը նրանց մէջ աւելի շատ մտքեր, ճշմարտութիւն և լօգիկա էր գտնում, քան թէ այն հոգևոր կերակրի մէջ, որ տալիս էին նրան սև կապալառուները և ցենզուրային բթութիւնները: Ուսանողութիւնը, որի ձգտումները, իբրև երիտասարդութեան ձգտումներ, միշտ ազնիւ, վեհանձն և ուղղակի են, այն ժամանակվայ շարժման գլուխն անցաւ: Ուսանողների հետ միացան պրօֆէսօրները, լրագրապետները, նկարիչները, մի խօսքով բոլոր ինտելիգենցիան, որին հետևեց և ժողովուրդը, որ մասամբ անգիտակցաբար և մասամբ գիտակցաբար զգում էր իր վրա ծանրացած ահագին ճնշումը:

Հասան մարտի օրերը: Վիէննայի բազմաթիւ փողոցների մէջ արիւն հոսեց և իշխանութիւնը ստիպված էր զիջումն անել ժողովրդական ուժին: 1848 թուականի դեկտեմբերի 2-ին նորակազմ րէյխսրատի առանձին նիստը կազմեցաւ և այն ժամանակվայ մինիստր-նախագահ Ֆելիքս Շվարցենբերգ յայտնեց կայսր Ֆրանց-Յովսէփի գահ բարձրանալը: Մինիստրի յայտնութեանը բոլոր պատգամաւորները միաձայն պատասխանեցին. «կեցցէ մեր սահմանադրական թագաւորը:» Այսպիսով Ֆրանց-Յովսէփ Հաբսբուրգների ընտանիքից առաջինն էր, որին ժողովրդի ներկայացուցիչները սահմանադրական թագաւորի տիտղոսը տուին: Բայց կայսրը այն ժամանակ 18 տարեկան էր: «Բարձր շրջանը,» որ աւատականներից և կղերականներից էր կազմված, հեշտութեամբ կարողանում էր ազդել երիտասարդ թագաւորի վրա: 1849 թուականին նորից սկսվեց վայրենի և անսանձ յետադիմութիւն, որին բացի թագաւորի «բարի խորհրդատուներից» մասնակցեցին և ուրիշները, որոնք պատմութեան մէջ յաւիտեան անմոռաց կը մնան: Այդ յետադիմութիւնը աւստրիական պատմութեան մէջ ամբողջ տասնեակ տարի տևեց: Թղթակցութեան սահմանները թոյլ չեն տալիս ինձ նկարել այդ խաւար ժամանակամիջոցի բոլոր սարսափները: 1859 թուականին յետադիմութիւնը և անընդունակ աստիճանաւորները վերջնականապէս սնանկացան: Աւստրիական զօրքերի 24 գեներալներ հրաժարեցրած էին, առևտրական մինիստրը կախվելով ինքնասպանութիւն գործեց, մի գեներալ բանտի մէջ սպանեց իրան և 29 տարեկան կայսրը տեսաւ, թէ ինչպիսի խաօս և խառնակութիւն էր ներկայացնում յետադիմական և պօլիցեական Աւստրիան, թէ ինչքան անընդունակ, կարճատես, ծախվող և փտած էին այն բոլոր բարձր, բարձրագոյն և ամենաբարձր «ազգասէրները», որոնք բանտերը և աքսորանքները, պատիժները և չարչարանքները անբաւականներին խոնարհեցնելու միջոց էին համարում: Վիէննացիները 1859 թուականին իրանց սեփական աւստրիական զօրքերի յաղթվիլը շամպանեան գինու բաժակներով էին տօնում: Պատերազմների մէջ յաղթված ազդեցութիւն ունեցող շրջանները լաւ խրատվում են, լաւ դաս են առնում և սկսում են իրանց բոլոր ուժերը կենտրօնացնել երկրի ներքին զարգացման և ժողովրդական իրաւունքների ընդարձակելու համար: Աւստրիայի համար այսպիսի նշանակութիւն ունէր 1859 թուականը, որ նրան առաջ մղեց սահմանադրական հրաման կազմելու համար, որ և տրվեցաւ ինչպէս 1861 թուականին: Այսպիսով սահմանադրական կառավարչական ձևը 19 տարի է, ինչ գոյութիւն ունի Աւստրիայի մէջ և անկարելի է չը համաձայնել աւստրիական լրագիրների այն եզրակացութիւնների հետ, որ միայն ազատութիւնը կարող է այդպիսի հրաշքներ գործել և աւատական—կղերական—ազգային Աւստրիային, երկարամեայ ներքին խառնակութենից յետոյ, հասցնել քաղաքակրթված եւրօպական երկիրների կարգին:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Լօնդօնից „Polit. Corresp.“ լրագրին գրում են հետևեալը:

Անգլիական կառավարութիւնը գործ է դնում բոլոր միջոցները, որ կարողանայ դրդել Բ. Դուռը հնազանդվել առանց յետաձգութեան պետութիւնների պահանջներին չէրնօգօրեան և յունական խնդիրների վերաբերութեամբ: Անգլիական մինիստրութիւնը ցանկանում է ազգային ժողովների փակվելուց առաջ բաւականացուցիչ հաղորդումներ անել համայնքների ժողովին, և արտաքին գործերի մինիստրի օգնական Չարլզ Դիլկ յայտնեց համայնքների ժողովին, որ կարելի է խոստանալ Բ. Դուռը այլ ևս զիջումներ չը պահանջել, եթէ նա կիրագործի այն բոլոր պարտականութիւնները, որոնց Բերլինի դաշնագրի համեմատ առել է իր վրա: Այնուամենայնիւ այդ խոստումը չէր պարտաւորի անգլիական կառավարութեանը զրկել բալկանեան ժողովուրդներին բարոյական օգնութենից, երբ նրանք կաշխատեն անկախութիւն ձեռք բերել: Պ. Գլադստօն միշտ կամեցել է այդ ժողովուրդներին միայն բարոյական օգնութիւն հասցնել: Մի խօսքով Անգլիան Թիւրքիայից այլ ևս զիջումներ չի պահանջի, բայց մի և նոյն ժամանակ չի խանգարի նրա քայքայմանը: Այստեղ կարծում են, որ Բ. Դուռը վերոյիշեալ երկու հարցերի մէջ նշանաւոր զիջումներ կանի, եթէ պետութիւնները կը համաձայնեն մի փոքր փոփոխել իրանց պահանջները:

Ցետինիէից գրում են նոյն լրագրին, որ Չերնօգօրիան ստիպված է բոլոր ժամանակ երկիրը պատերազմական դրութեան մէջ պահել: Զինուորական շրջանների մէջ հաւատացնում են, որ իշխան Նիկօլայ ամենակարճ ժամանակամիջոցի մէջ կարող է 24,000 զօրքեր կենտրօնացնել ալբանական սահմանների վրա: Կարծում են, որ պատերազմական գործողութիւնները Դուլցինիօի ուղղութեամբ կը սկսվեն: Յայտնի չէ արդեօք Չերնօգօրիան կը բաւականանայ նրանով, ինչ որ նրան տուած է, եթէ գործը պատերազմի կը հասնի: Ամենքին յայտնի է, որ թէպէտ Բերլինի դաշնագիրը ստորագրելուց յետոյ երկու տարի է անցել, այնուամենայնիւ Չերնօգօրիան կատարեալ խաղաղութիւն չէ վայելել: Իշխան Նիկօլայ ստիպված էր հրացանի տակ պահել իր զօրքերի մեծ մասը և այդ հանգամանքը թէ իշխանութեան և թէ բնակիչների նիւթական բարօրութեան վրա վատ ազդեցութիւն էր գործում: Չերնօգօրիան երկու տարի առաջ Բ. Դռնից 2,000,000 ֆրանկ պատերազմական ծախս էր պահանջում, իսկ այժմ գուցէ այդ թիւը 4 կամ 5 միլիօնի հասցնի: Որովհետև Թիւրքաց կառավարութիւնը անկարող է այդքան փող վճարել, երևի Չերնօգօրիան փողի փոխարէն մի կտոր հող կը վերցնի: Պետութիւնները Չերնօգօրիային տուին Դուլցինիօ, իսկ փողի վարձատրութեան մասին նա ինքը կը հոգայ:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ. Դ. Ե. Ե. Ձեր նամակի ծոցում գրված էր 2 րուբլ: Խնդրում ենք, բացատրեցէք ինչ նպատակով էք ուղարկել մեզ այս փողը:

ԲՕԺԻ-ՊՐՕՄԻՍԼ. Ա. Ձեր յօդուածները կը տպենք: Շատ լաւ են:

ԵՐԵՒԱՆ. Տ. և Պ. Շատ շնորհակալ ենք ձեր համակրական հեռագրի համար:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԿԱՆԴԱՀԱՐ, 22 օգոստոսի: Պաշտօնապէս հաղորդված է հետևեալը. թշնամու ուժերը շատ նշանաւոր են: Գեներալ Ռօբերտս հետախուզութիւն արեց և գտաւ, որ թշնամու դիրքերը պաշտպանողական բարձրավանդակների վրա են: Հէնց որ Ռօբերտս բաւական տեղեկութիւններ կը ստանայ, իսկոյն կը յարձակվի թշնամու վրա:

ՀՌՕՄ, 21 օգոստոսի: Անգլիական նաւերի մի բաժին Պալերմօից ուղևորվեցաւ Ռագուզա: Նոյն տեղը գնացին իտալական նաւեր: Չիլի և Պերու բանակցում են պատերազմական գործողութիւնները դադարեցնելու մասին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 23 օգոստոսի: «Правит. Вѣстн.» լրագրին հաղորդված է Լիվադիայից օգոստոսի 21-ից, որ Թագաւոր Կայսրը հասաւ Լիվադիա երեկոյեան $9\frac{1}{2}$ ժամին, Սիմֆերօպօլի ցամաք ճանապարհով:

ՌԱԳՈՒԶԱ, 22 օգոստոսի: Ասում են, որ Ռիզա-փաշա դադարեցրեց բանակցութիւնները ալբանական միութեան հետ և վճռեց պատերազմ սկսել: Նա զօրքերը պատրաստում է, որ յարձակվի ալբանական միութեան բանակի վրա:

ՌԱԳՈՒԶԱ, 24 օգոստոսի: Այսօր հասաւ իտալական նաւատորմը: Սպասվում են իտալական և գերմանական նաւատորմերը: Զինուորական խորհուրդին կը նախագահեն Սէյմուր և Կրեմեր, որոնք ուղևորվեցան Ցետինիէ:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ